

מזיכרונותיו של תומס גבע על ההתמודדות עם חיי המחנה בעזרת

שירה

בחודשים הראשונים לאחר הגעתו היה האסיר מבלה את זמנו הפנוי בהרהורים על העתיד. אחר כך, משהכיר את כל הפרטים המדכאים של חיי המחנה, לא העז לשקוע בהרהורים כאלה, אלא רק ניסה לחיות. מאוחר עוד יותר, אחרי שעבר את הניסיונות והקשיים המרובים, נכסף לשכוח.

לנו הצעירים הדרך הטובה ביותר להרחיק את עצמנו אל מחוזות החלום היתה השירה. שרנו כשהיינו כלואים בבלוק, בפעמים הרבות שבהן הוטל עוצר, שרנו בשעת המקלחת השבועית, או מתוך בדידות. השירים היו רבים ומגוונים: מנגינות צועניות, פזמונים קצרים ופשוטים על אהבה, שירי עם מכל רחבי אירופה ומארשים של פרטיזנים. היו שבחרו להם שיר מועדף, והיו מפזמים אותו כסוג של "צליל זיהוי", סימן ההיכר שלהם.

אני בחרתי בשיר צרפתי סנטימנטלי, שבו מגלה גבר צעיר לאמו מדוע הצטרף לגיון הזרים. "לא בגלל שאני רוצח", שר החייל המהורהר, "לא בגלל שאני שודד. לא, זה בגלל אהבת נערה".

בכל פעם שפיזמתי את המנגינה הפרטית שלי השתלטה עלי ההרגשה שלמרות הכל, אני עדיין בחיים. אחרי שנה שלמה של שהות במחנה ריכוז שמרתי על האני העצמי שלי. אמנם לא יכולתי לראות את פני, אך יכולתי לשמוע את "צליל הזיהוי" שלי. היתה זו ההוכחה לקיומי. לפעמים, בשעות הערב, כאשר ישבנו על הדרגשים שלנו, היו כמה נערים רוסים מתחילים לשיר בקול רם. שיריהם הקליטים היו כה מלאי ביטחון וקוראי תגר שלא יכולנו להימנע מלהצטרף לשירה. בין אם היינו מצרפת, מבלגיה, מהולנד, מגרמניה, מאוסטריה, מאיטליה, מצ'כוסלובקיה, מפולין, מהונגריה, מיוון או מרוסיה, הקצב המרגש אחז בכולנו באותה עצמה. לא משנה מה אבותינו חשבו, עבורנו לא איבדו הצלילים המלהיבים שנתנו השראה למהפכנים מלפני שני עשורים מאומה ממשמעותם. מסר ההתאחדות ללחימה באויב המשותף התאים יותר מתמיד, ועתה הפך לבעל דחיפות. גם מתנגדי הקומוניזם, כמו רבים מהאוקראינים, לא רצו עוד לעמוד מן הצד. גם הם הצטרפו בסופו של דבר למקהלה.

בין הנעימות החביבות עלינו היו "אם המחר יביא מלחמה", "מגבול אל גבול" ו"חיל הפרשים של הערבה". הם עוררו בנו רגשות סנטימנטליים. אי שם ביערות אירופה המוחזקים בידי הפרטיזנים, כך דמיינו, מפזמים גם נערים אחרים את אותם שירים. מלחמתם היא מלחמתנו, ומלחמתנו – מלחמתם. הם עם נשק בידיהם, מקריבים את עצמם למען אלו שאיחרו לזהות את אויביהם. אנחנו, הצאן חסר הישע, יכולנו רק לנסות לשרוד. יכולנו רק לשיר למען המטרה המשותפת.

והיו השירים המסורתיים של מחנות הריכוז. רובם היו לא יותר ממארשים גרמניים שלהם חיברו האסירים מילים חדשות, לא פוגעות. חריג בחוסר הטעם שבו היה השיר על אושוויץ. הוא היה מבוסס על נעימה חביבה על השומרים שלנו והצהיר בדרך בוטה ש"אנחנו נישאר באושוויץ ולא משנה אם ירד שלג או ילבלבו שושנים אדומות". הוא חובר אך ורק בגלל שהשלטונות היו להוטים שלמחנה יהיה שיר, והיה כה דוחה ששרנו אותו רק כשכפו זאת עלינו.

אסירים ותיקים מסרו לנו שלושה שירים על החיים במחנות שעל אדמת הביצה ליד פאפנבורג (Papenburg) – מחנות שהיו עתה בני עשר שנים. באחד מהם נאמר: "במקום שבו הגיהנום כל כך קרוב לקצה היער, במקום שבו הביצה מקיפה אותי, שם ארצי, שם ביתי". אבל המנגינה, שנלקחה מפזמון גרמני, היתה דווקא מבדרת, ולא סנטימנטלית כפי שהתבקש. השיר השני, "אנחנו חיילי ביצות הכבול, ואנו לובשים בגדים שחורים צהובים", היה גם הוא כישלון. הוא הושר למנגינת מארש שירות העבודה הנאצי ונשמע צעקני ובוטח בעצמו. רק השיר השלישי שמילותיו וניגונו חוברו על-ידי אסירים היה מוצלח. מאז נשמע לראשונה ב-1934, במחנה הריכוז ברגרמור (Boergermoor), הפך להמנון האסירים הפוליטיים בכל מקום. הקצב שלו, למרות היותו בוטח, מבהיר שהמאבק יהיה ממושך ואטי. "בכל מקום אליו נפנה את עינינו, רק שדות בור וביצות ניבטים". "אך", הוא מבטיח לאלה שישירו את כל הבתים, אלה שיתמידו, "ממלכת החורף עוד תיפול".*

עשר שנים קודם לכן פיזמו את הנעימה הרגשנית הזו גרמנים אנטי-פשיסטים בודדים ונשכחים במחנות נסתרים על אדמת הביצה שעל האמז. עתה העניקו לו 400 הקולות הצעירים שלנו, שנאספו מכל רחבי אירופה, עוז חדש. המנונם של האסירים הבוקע מן הבלוק שלנו ומבליח בחשכת הלילה, היה לאתגר. ידענו שמיליונים מחברינו במחנות האחרים שרים יחד עמנו. יום אחד נתאחד. אז יעלו שירינו, חזקים יותר מתמיד. המנגינות הישנות לא יישכחו. בהשראתן נחפש יום אחד את מדכאינו ותומכיהם, ונביא אותם לדין.

מקור: תומס גבע, נעורים בכבלים. ילד ניצל מן השואה, יד ושם, ירושלים 2003, עמ' 119-117.

* ראו נספח I.